

પ્રકરણ-૫ - સમાજ સુરક્ષા, આરોગ્ય, પુનઃસ્થાપન અને આનંદપ્રમોદ

સમાજ સુરક્ષા - ૨૪.

- (૧) સમુચિત સરકારે, પોતાની આર્થિક ક્ષમતા અને વિકાસની મર્યાદાની અંદર અશક્ત વ્યક્તિઓ સ્વતંત્રપણે અથવા સમાજમાં રહી શકે તે માટે તેમને સમર્થ બનાવવા નિર્વાહના પર્યાપ્ત ધોરણ માટે આવી વ્યક્તિઓના અધિકારને સુરક્ષિત રાખવા અને તેને ઉત્તેજન આપવા માટે, જરૂરી યોજના અને કાર્યક્રમો ઘડવાજોઈશે:
પરંતુ આવી યોજના અને કાર્યક્રમો હેઠળ અશક્ત વ્યક્તિઓને સહાયનું પ્રમાણ, બીજી વ્યક્તિઓને લાગુ પડતી તેવી જ યોજના કરતાં ઓછામાં ઓછા પચીસ ટકા વધારે રહેશે.
- (૨) સમુચિત સરકારે, આવી યોજના અને કાર્યક્રમો કરતી વખતે, અશક્તતાની વિવિધતા, જાતિ (લિંગ) વય અને સામાજિક-આર્થિકદરજાના સંબંધમાં યોગ્ય ધ્યાન આપવું જોઈશે.
- (૩) પેટા-કલમ(૧) હેઠળની યોજનામાં નીચેની બાબતોની જોગવાઈ કરવી જોઈશે,-
 - (ક) સલામતી, સ્વગચ્છતા, આરોગ્યન સંભાળ અને પરામશના સંદર્ભમાં નિર્વાહની ઉચીત સ્થિતિ સાથેના સામુદાયિક કેન્દ્રો;
 - (ખ) જેને કોઈપણ કુટુંબ ન હોય અથવા જેને ત્યજી દેવામાં આવ્યા હોય અથવા જેઓ આશ્રયસ્થાન વિનાના હોય અથવા જેમની આજીવિકા ન હોય તેવા અશક્તતા ધરાવતા બાળકો સહિતની વ્યક્તિઓ માટેની સુવિધાઓ;
 - (ગ) કુદરતી અથવા માનવસર્જિત આપત્તિ દરમિયાન અને સંઘર્ષના સમયમાં મદદ;
 - (ઘ) નિર્વાહ માટે અશક્ત સ્ત્રીઓને અને તેમના બાળકોના ઉછેર માટે મદદ;
 - (ચ) ખાસ કરીને શહેરી ઝૂંપડપટ્ટી અને ગ્રામીણ વિસ્તારોમાં શુદ્ધ પીવાના પાણી અને યોગ્ય તથા ઉપલબ્ધ સ્વ સ્થિતિની સુવિધાઓ મેળવવા બાબત;
 - (છ) જાહેર કરવામાં આવે તેવી આવક મર્યાદાધરાવતી અશક્તવ્યક્તિઓને નિઃશુલ્ક સાધનો અને ઉપકરણો, ઔષધ અને રોગના નિદાનને લગતી સેવાઓ તથા સુધારાત્મક શસ્ત્રક્રિયા (સર્જરી)ની જોગવાઈઓ;
 - (જ) જાહેર કરવામાં આવે તેવી આવક મર્યાદાને અધીન રહીને, અશક્ત વ્યક્તિઓને અશક્તતા પેન્શન;
 - (ઝ) બે કરતાં વધુ વર્ષ માટે વિશેષ રોજગાર વિનિમય (કેન્દ્ર) સાથે રજિસ્ટર થયેલી અશક્ત વ્યક્તિઓ કે જેમને કોઈ સવેતન વ્યવસાયમાં (ધંધામાં) મૂકી શકવામાં આવી ન હોય તેવી વ્યક્તિઓને બિનરોજગાર ભથ્થું;
- (૨) સઘન આધારની જરૂરિયાતવાળી અશક્ત વ્યક્તિઓને સંભાળ રાખવા માટેનું ભથ્થું;
- (૬) કર્મચારી રાજ્ય વીમા યોજના અથવા બીજી કોઈ વૈધાનિક અથવા સરકાર પુરસ્કૃત વીમા યોજના હેઠળ આવરી લીધેલી ન હોય તેવી અશક્ત વ્યક્તિઓ માટે સર્વગ્રાહી વીમા યોજના;

(૩) સમુચિત સરકારને યોગ્ય લાગે તેવી બીજી કોઈ બાબત.

આરોગ્ય સંભાળ. ૨૫.

- (૧) સમુચિત સરકાર અને સ્થાનિક સત્તામંડળોએ, નીચે જણાવેલી બાબતોની જોગવાઈ કરવા માટે, અશક્ત વ્યક્તિઓ માટે જરૂરી પગલાં લેવા જોઈશે,-
- (ક) જાહેર કરવામાં આવે તેવી કુટુંબ આવકને અધીન રહીને, ખાસ કરીને, ગ્રામ્ય વિસ્તારમાં નજીકમાં નિઃશુલ્ક આરોગ્ય સંભાળ;
 - (ખ) સરકારી અને ખાનગી હોસ્પિટલ અને બીજી આરોગ્ય સંભાળ સંસ્થાઓ અને કેન્દ્રોના તમામ વિભાગોની અવરોધમુક્ત ઉપલબ્ધતા;
 - (ગ) શુશ્રૂષા અને સારવારમાં અગ્રતા.
- (૨) સમુચિત સરકાર અને સ્થાનિક સત્તામંડળોએ, આરોગ્ય સંભાળને ઉત્તેજન આપવા અને અશક્તતા ઊભી થતી અટકાવવા તથા સદરહુ હેતુ માટે, નીચેના પગલાં લેવા જોઈશે અને નીચેની યોજના અથવા કાર્યક્રમ ઘડવા જોઈશે:-
- (ક) અશક્તતા ઊભી થવા અંગેના કારણોને સંબંધિત મોજણી, તપાસ અને સંશોધન હાથ ધરવા અથવા ધરાવવા જોઈશે;
 - (ખ) અશક્તતા અટકાવવા માટે જુદી જુદી પદ્ધતિઓને ઉત્તેજન આપવું જોઈશે;
 - (ગ) “જોખમરૂપ” કેસ શોધી કાઢવાના હેતુ માટે, વર્ષમાં ઓછામાં ઓછું એક વખત તમામ બાળકોની ચકાસણી કરવી જોઈશે;
 - (ઘ) પ્રાથમિક આરોગ્ય કેન્દ્રો ખાતે કર્મચારીવર્ગ (સ્ટાફ)ને તાલીમ માટેની સુવિધાઓ પૂરી પાડવી જોઈશે;
 - (ચ) સામાન્ય સ્વાસ્થ્ય, આરોગ્ય અને સ્વચ્છતા માટે જાગૃતિ ઝૂંબેશ પુરસ્કૃત કરવી અથવા પુરસ્કૃત કરાવવી જોઈશે અથવા તે માટેની માહિતીનો પ્રચારપ્રસાર (ફેલાવો) કરવો અથવા કરાવવો જોઈશે;
 - (છ) માતા અને બાળકની પૂર્વપ્રસૂતિ, બાળકના જન્મ પહેલાં અને પછીના તરતના સમયગાળા દરમિયાન અને પ્રસૂતિ પછીની સંભાળ માટેના પગલાં લેવા જોઈશે;
 - (જ) પૂર્વ-શાળા, શાળા, પ્રાથમિક આરોગ્ય કેન્દ્રો, ગામ કક્ષાના કાર્યકરો અને આંગણવાડી કાર્યકરો મારફત જનતાને માહિતગાર કરવા જોઈશે;
 - (ઝ) અશક્તતા થવાના અને તેને અટકાવવા માટે લેવાનાં પગલાં અંગે ટેલિવિઝન, રેડિયો અને બીજા લોકસંપર્ક માટેના માધ્યમ મારફત લોકોમાં જાગૃતિ ઊભી કરવી જોઈશે;
 - (ટ) કુદરતી આપત્તિ અને જોખમની બીજી પરિસ્થિતિના સમયગાળા દરમિયાન આરોગ્ય સંભાળ;
 - (ઠ) જીવન રક્ષણ માટે તાત્કાલિક સારવાર માટેની જરૂરી તબીબી સુવિધાઓ અને કાર્યરીતિ;
 - (ડ) ખાસ કરીને અશક્ત સ્ત્રીઓ માટે જાતીય અને પુનરુત્પાદક આરોગ્ય સંભાળ.

વીમા યોજના. ૨૬.

સમુચિત સરકારે, જાહેરનામાથી, તેના અશક્તકર્મચારીઓ માટે વીમા યોજના ઘડવી જોઈશે;

પુનઃસ્થાપન. ૨૭.

- (૧) સમુચિત સરકાર અને સ્થાનિક સત્તામંડળોએ, પોતાની આર્થિક ક્ષમતા અને વિકાસની મર્યાદાનીઅંદર, તમામ અશક્ત વ્યક્તિઓ માટે, ખાસ કરીને, આરોગ્ય, શિક્ષણ અને રોજગારના ક્ષેત્રમાં પુનઃસ્થાપનની સેવાઓ અને તેના કાર્યક્રમો હાથ ધરવા જોઈશે અથવા હાથ ધરાવવા જોઈશે;
- (૨) પેટા-કલમ (૧)ના હેતુઓ માટે, સમુચિત સરકાર અને સ્થાનિક સત્તામંડળો, બિનસરકારી સંગઠનોને નાણાકીય સહાય આપી શકશે;
- (૩) સમુચિત સરકાર અને સ્થાનિક સત્તામંડળોએ, પુનઃસ્થાપન નીતિઓ ઘડતી વખતે, અશક્ત વ્યક્તિઓના કારણ માટે કામ કરતી બિન-સરકારી સંગઠનો સાથે પરામર્શ કરવો જોઈશે.

સંશોધન અને વિકાસ. ૨૮.

સમુચિત સરકારે, સ્થાપન અને પુનઃસ્થાપનમાં વૃદ્ધિ કરે તેવી બાબતો પર તથા અશક્ત વ્યક્તિઓની અધિકારિતા માટે જરૂરી હોય તેવી બીજી બાબતો પર, વ્યક્તિઓ અને સંસ્થાઓ મારફત વિકાસ અને સંશોધન શરૂ કરવા અથવા શરૂ કરાવવા જોઈશે.

સંસ્કૃતિક (જીવન) અને આનંદપ્રમોદ. ૨૯.

સમુચિત સરકાર અને સ્થાનિક સત્તામંડળોએ, અશક્ત વ્યક્તિઓ બીજી વ્યક્તિઓની સમકક્ષપણે સાંસ્કૃતિક જીવન ભોગવી શકે અને નીચે જણાવેલી આનંદપ્રમોદની પ્રવૃત્તિઓનો સમાવેશ થાય તેવી પ્રવૃત્તિઓમાં ભાગ લઈ શકે તે માટે, તેમના અધિકારોને ઉત્તેજન આપવા અને તેનું સંરક્ષણ કરવા માટે પગલાં લેવા જોઈશે,-

- (ક) અશક્ત કલાકાર અને લેખકો, તેમના હિત અને તેમની ક્ષમતા (પ્રતિભા)ને અનુસરીને તેને આગળ ધપાવી શકે તે માટે તેઓને સુવિધાઓ, મદદ અને સ્પોન્સરશિપ આપવા બાબત;
- (ખ) અશક્ત વ્યક્તિઓના ઐતિહાસિક અનુભવને તવારીખમાં નોંધીને, તેનું અર્થઘટન કરે તેવા અશક્તતા ઇતિહાસ સંગ્રાહાલયની સ્થાપના બાબત;
- (ગ) અશક્ત વ્યક્તિઓ માટે કલા ઉપલબ્ધ બનાવવા બાબત;
- (ઘ) આનંદપ્રમોદના કેન્દ્રો અને બીજી સહયારી પ્રવૃત્તિઓને ઉત્તેજન આપવા બાબત;
- (ચ) સ્કાઉટિંગ (બાળવીર પ્રવૃત્તિ) નૃત્ય, કલા વર્ગો, આઉટડોર કેમ્પ (ઘરની બહાર કરવામાં આવતી શિબિર) અને સાહસ પ્રવૃત્તિઓમાં ભાગીદારીને સુગમ બનાવવા બાબત;
- (છ) સાંસ્કૃતિક અને કલાને લગતા વિષયોમાં અભ્યાસક્રમોની ફરીથી રૂપરેખા આપવા બાબત, જેનાથી અશક્ત વ્યક્તિઓની ભાગીદારી શક્ય બને અને તેમાં તેઓ પ્રવેશ મેળવી શકે;
- (જ) આનંદપ્રમોદની પ્રવૃત્તિઓમાં અશક્ત વ્યક્તિઓ માટે પ્રવેશ અને સમાવેશને સુગમ બનાવવા માટે, પ્રૌદ્યોગિકી (ટેકનોલોજી), સહાયભૂત સાધનો અને સાધનસામગ્રી વિકસાવવા બાબત; અને

(ઝ) સાંભળવાની અશક્તતાવાળી વ્યક્તિઓ, બોલચાલ વિનાની સાંકેતિક ભાષા (સાઈન લેંગ્વેજ અર્થઘટન) અથવા પેટા-શીર્ષક સહિતના ટેલિવિઝન કાર્યક્રમોમાં પ્રવેશ મેળવી શકે તે સુનિશ્ચિત કરવા બાબત.

રમત-ગમત પ્રવૃત્તિઓ. ૩૦.

(૧) સમુચિત સરકારે, અશક્ત વ્યક્તિઓની રમતગમત પ્રવૃત્તિઓમાં અસરકારક ભાગીદારી સુનિશ્ચિત કરવા માટે પગલાં લેવા જોઈશે.

(૨) રમતગમત સત્તામંડળો (ઓથોરિટી)એ, રમતગમતમાં ભાગ લેવા માટે અશક્ત વ્યક્તિઓના અધિકારને યોગ્ય માન્યતા આપવી જોઈશે અને રમતગમત સંબંધી પ્રતિભાના ઉત્તેજન અને વિકાસ માટે પોતાની યોજના અને કાર્યક્રમોમાં અશક્ત વ્યક્તિઓના સમાવેશ માટે યોગ્ય જોગવાઈઓ કરવી જોઈશે.

(૩) પેટા-કલમો (૧) અને (૨)માં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓને બાધ આવ્યા સિવાય, સમુચિત સરકાર અને રમતગમત સત્તામંડળોએ,-

(ક) તમામ રમતગમત પ્રવૃત્તિઓમાં અશક્ત વ્યક્તિઓનો પ્રવેશ, સમાવેશ અને ભાગીદારી સુનિશ્ચિત કરવા, અભ્યાસક્રમો અને કાર્યક્રમોનું પુનઃઘટન કરવા માટે;

(ખ) અશક્ત વ્યક્તિઓ માટે તમામ રમતગમત પ્રવૃત્તિઓની આંતરમાળખાકીય સુવિધાઓનું પુનઃઘટન કરવા અને તેને આધાર આપવા માટે;

(ગ) તમામ અશક્ત તમામ વ્યક્તિઓની રમતગમત પ્રવૃત્તિઓમાં ક્ષમતા, પ્રતિભા, સામર્થ્ય અને શક્તિ-આવડતમાં વૃદ્ધિ થાય તે માટે પ્રૌદ્યોગિકી (ટેકનોલોજી) વિકસાવવા માટે;

(ઘ) તમામ અશક્ત વ્યક્તિઓની અસરકારક ભાગીદારી સુનિશ્ચિત કરવા, તમામ રમતગમત પ્રવૃત્તિઓમાં બહુવિધ-સંવેદનક્ષમ વિશિષ્ટ ગુણમર્મ (લાક્ષણિકતા) ધરાવતી અને ધ્યાનાકર્ષક વસ્તુઓ પૂરી પાડવા માટે;

(ચ) અશક્ત વ્યક્તિઓની તાલીમ માટે, રમતગમતની અદ્યતન સુવિધાઓના વિકાસ માટે ફંડની ફાળવણી કરવા માટે;

(છ) અશક્ત વ્યક્તિઓ માટે અશક્તતાને સંબંધિત ખાસ રમતગમત કાર્યક્રમોને ઉત્તેજન આપવા અને તેની ગોઠવણ કરવા માટે તથા આવા રમતગમતના કાર્યક્રમોના વિજેતા અને બીજા સહભાગીને પણ પારિતોષિકની સુવિધા કરી આપવા માટે

-પગલાં લેવા જોઈશે.